Correctievoorschrift HAVO

2019

tijdvak 1

geschiedenis

Het correctievoorschrift bestaat uit:
1 Regels voor de beoordeling
2 Algemene regels
3 Vakspecifieke regels
4 Beoordelingsmode
5 Aanleveren scores
6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.
Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.
Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommitteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommitteerde.
4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
5 Indien de examinator en de gecommitteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommitteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:
1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.

4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.

5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

7 Indien de examinator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens.
Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.

8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.

9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*
Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinator en gecommitteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.
Verduidelijking
Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctie-voorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.
Een fout
Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.
Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

– Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
  en/of
– Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:
1 Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.
2 Als gevraagd wordt naar het noemen van één van de negenenveertig 'kenmerkende aspecten', is een letterlijke weergave daarvan niet vereist. Er kan in de regel worden volstaan met een juiste omschrijving van het 'kenmerkend aspect' of van dat deel ervan dat relevant is voor de beantwoording van de vraag (er zijn kenmerkende aspecten die uit meerdere onderdelen bestaan).

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores

Door de tijd heen

1 maximumscore 2
De juiste volgorde is:
6, 3, 4, 2, 1, 5

Opmerking
Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vroegmoderne tijd

2 maximumscore 2
Voorbeeld van een juist antwoord is:
Door het (op grote schaal) verspreiden van de kaart met daarop een tot dan toe onbekend continent veranderde in Europa de kennis van / de kijk op de wereld, waardoor het besef groeide dat het bestaande beeld van de wereld niet volledig was / niet klopte (wat bijdroeg tot het veranderende wereldbeeld).

3 maximumscore 3
Voorbeeld van een juist antwoord is:
- De paus verweet Luther dat zijn kritiek op bepaalde regels van de kerk / zijn kritiek op de machtsaanspraken van de kerk / zijn ideeën over het vertalen van de bijbel in de volkstaal schadelijk waren voor de positie van de kerk / voor de positie van de paus (zodat de paus de banvloek uitsprak) 1
- Karel V streefde ook in godsdienstig opzicht naar eenheid / voerde een centralisatiebeleid, zodat hij Luther voor de Rijksdag ontbood om hem zijn ideeën te laten herroepen (en zo de eenheid te herstellen) 2

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
4	**maximumscore 4**	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• Door enkele beeldenstormers op te laten hangen stelde Willem van Oranje een afschrikwekkend voorbeeld aan toekomstige ordeverstoorders / stelde Willem van Oranje de katholieken tevreden (waardoor meer onrust werd voorkomen)	1
	• Door calvinisten en lutheranen plaatsen te geven om hun godsdienst ongehinderd uit te oefenen, nam Willem van Oranje een oorzaak van de onrust / van de Beeldenstorm weg	1
	• Willem van Oranje zorgde met de maatregelen dat katholieken en protestanten ieder hun geloof konden uitoefenen waarmee hij zijn uitgangspunt van gelijkberechtiging voor protestanten en katholieken nastreefde	2
5	**maximumscore 4**	
	Uit het antwoord moet blijken dat het stadsbestuur met het uitgeven van noodmunten:	
	• waarvoor de bevolking verplicht aan de soldaten goederen moet leveren / wisselgeld moet geven, het probleem wil oplossen dat er geen geld is om de soldaten die Leiden verdedigen te betalen	2
	• met de tekst 'Voor het vaderland' een beroep doet op de vaderlandsliefde van de burgers, waarmee het wil bereiken dat er steun is onder de bevolking voor hun beleid / dat de burgers de Opstand steunen	2
6	**maximumscore 3**	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• De soldaten gaan muiten / huizen plunderen, omdat Filips II vanwege de (hoge) kosten van het voeren van vele oorlogen tegelijkertijd zijn soldaten niet voldoende kan betalen	2
	• De wens zich te ontdoen van de plunderende soldaten / de angst voor muitende Spaanse soldaten leidt ertoe dat vrijwel alle gewesten zich bij de Opstand aansluiten (door het sluiten van de Pacificatie van Gent)	1
7	**maximumscore 2**	
	Kern van een juist antwoord is:	
	Dat de vergaderstukken werden bewaard in een kist die alleen geopend kon worden als alle gewesten een vertegenwoordiger (met de sleutel) stuurden, paste bij de staatsinrichting van de Republiek als unie van zeven zelfstandige gewesten, waarbij beslissingen werden genomen met instemming van / met draagvlak in alle gewesten.	

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
8	**maximumscore 3** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Uit de brief blijkt dat de edelen elkaar (moeten) beconcurreren om de gunst van de koning	1
	• Lodewijk XIV streeft ernaar dat alle macht in zijn handen blijft / dat hij absolute macht behoudt; door het stimuleren van de onderlinge concurrentie / door het bevorderen dat de edelen hun eigen (ceremoniële) positie moeten verdedigen voorkomt Lodewijk dat de edelen tegen hem (kunnen) samenspannen	2
9	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Uit de brief blijkt dat rang / afkomst iemands macht bepaalt / dat Lodewijk XIV een absoluut vorst is	1
	• wat ingaat tegen het Verlichte ideaal van gelijkheid / dat iemands positie gebaseerd moet zijn op verdiensten (en daarmee de kritiek van de democratisch-revolutionairen op het ancien régime ondersteunt)	1

Moderne tijd

10	**maximumscore 3** Voorbeeld van een juist antwoord is: Het Kamerlid wilde: • de mening overbrengen dat (de campagne geleid door) Van Daalen tiranniek / bloeddorstig was	1
	• bereiken dat zijn kritiek steun kreeg / dat Van Daalen werd aangesproken op de gebeurtenissen, want het optreden van Alva was een herkenbaar symbool van slecht beleid voor veel Nederlanders / werd door veel Nederlanders afgekeurd	2
11	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: Bismarck is zich ervan bewust dat door de Duitse overwinning in de Frans-Duitse oorlog / door het uitroepen van het Duitse keizerrijk in Versailles, de verhouding tussen Frankrijk en Duitsland gespannen is / Frankrijk revanche op Duitsland wil (zodat Bismarck het land speciaal noemt).	

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
12	**maximumscore 4** Kern van een juist antwoord is: • Bismarck bedreef alliantiepolitiek / wilde het machtsevenwicht in Europa handhaven • waarop de kritiek kwam dat Bismarck niet streefde naar het veroveren van kolonies • Deze kritiek is te verklaren vanuit 'het moderne imperialisme', waarbij het verwerven van kolonies werd nagestreefd ten behoeve van grondstoffen en afzetmarkten voor de industrie / vanuit 'het ontstaan van (de politiekmaatschappelijke stroming) het nationalisme', waarbij het verwerven van kolonies werd nagestreefd om het aanzien van Duitsland te vergroten	 1 1 2
13	**maximumscore 2** Kern van een juist antwoord is: Emmeline Pankhurst beweert dat als vrouwen plaats kunnen nemen in de volksvertegenwoordiging / medezeggenschap zouden hebben, er wetten zullen worden aangenomen die de positie van vrouwen zouden verbeteren / die vrouwen en mannen gelijk zouden behandelen (wat de verdere emancipatie van de vrouwen zou bevorderen).	
14	**maximumscore 2** De juiste volgorde is: 5, 2, 6, 4, 1, 3 *Opmerking* *Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.*	
15	**maximumscore 2** Kern van een juist antwoord is: Je kunt beweren dat de maker van de praalwagen laat zien dat de uitbreiding van de Duitse vloot noodzakelijk is, door af te beelden dat de Duitse vloot zo klein is dat Groot-Brittannië / John Bull de Duitse vloot kan / wil opslokken (en daarmee de plannen van Von Tirpitz voor uitbreiding van de Duitse vloot ondersteunt).	

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
16	**maximumscore 3** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Johann Herbert zegt dat de leiders van de regering verraders zijn / Duitsland in ongenade hebben laten vallen, waaruit blijkt dat (een deel van) het volk de regering van de Republiek niet vertrouwt / verantwoordelijk houdt voor de nederlaag in de oorlog / de regering van de Republiek het tekenen van de Vrede van Versailles kwalijk neemt	2
	• wat bijdraagt aan de ondergang van de Republiek van Weimar omdat deze hierdoor politiek instabiel is / omdat extreme partijen (als de NSDAP) hierdoor (meer) aanhang krijgen.	1
17	**maximumscore 3** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Low geeft hier zijn twijfel weer door het afbeelden van (twee van de volgende): – Hitler die als een beul een bijl vasthoudt. – Hitler die als rechter optreedt. – de bewaking van de verdachten door SA-mannen (en niet door politie). – de hakenkruisvlag (een partijsymbool). – het peinzend toezien van het 'wereldoordeel'.	
	per juiste verwijzing naar de prent	1
	• Na de Rijksdagbrand zet het parlement zich (met de machtigingswet) buitenspel waardoor de Duitse staat in snel tempo een totalitaire staat / een dictatuur wordt (zodat er geen onafhankelijke rechtspraak meer is)	1
18	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Een ideologisch motief is het uitschakelen van communisten / Slavische volkeren / Joden / het streven naar etnische herschikking (vanuit het radicale anticommunisme / het racistische wereldbeeld van de nazi's)	1
	• Anton Roos schrijft aan zijn vrouw over het wegvoeren (en impliciet daarmee het doden) van communisten en Joden als een bekend verschijnsel / over de krijgsgevangenen als 'tuig', waarmee je kunt aantonen dat hij de uitroeiing van communisten / Joden / etnische herschikking ondersteunt	1

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
19	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: Je kunt twijfelen aan de bruikbaarheid van de brieven als bron over de misdragingen van het Duitse leger omdat (twee van de volgende): – soldaten gruwelijke details achterhouden (om hun familieleden te sparen / uit schaamte over hun eigen daden). – de legerleiding (soms) brieven censureert / informatie als geheim bestempelt. – soldaten niet op de hoogte zijn van alle misdragingen van het hele leger.	
	per juiste reden	1
20	**maximumscore 2** De juiste combinaties zijn: 1 - d, 2 - b, 3 - a, 4 - e	
	indien vier combinaties juist	2
	indien drie combinaties juist	1
	indien minder dan drie combinaties juist	0
21	**maximumscore 4** Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• De Sovjet-Unie en de westelijke mogendheden worden het tijdens de Conferentie van Potsdam niet eens over de vredesregeling met Duitsland / over de nieuwe machtsverhoudingen in Europa	1
	• wat bijdraagt aan het begin van de Koude Oorlog, omdat ze elkaar ervan verdenken hun macht te willen vergroten (waardoor het wantrouwen tussen de beide blokken groeit)	1
	• Uit de bron kun je afleiden dat beide ideologische blokken geen informatie willen delen over hun onderzoek naar de atoombom / streven naar het bezit van de atoombom	1
	• wat bijdraagt aan het begin van de Koude Oorlog, doordat de angst dat het andere land voorloopt in bewapening / doordat de wens voorop te lopen in de ontwikkeling van de atoombom het begin is van een (kern)wapenwedloop (en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog)	1

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
22	**maximumscore 3** Voorbeeld van een juist antwoord is: • De regering van de DDR sloot de grens met West-Berlijn om een eind te maken aan de vlucht van (vooral hoogopgeleide) burgers van de DDR naar het Westen / om de DDR van kapitalistische invloed af te schermen	1
	• De naam *Tränenpalast* werd verboden omdat die de nadruk legde op het verdriet dat de Muur / dat de scheiding van Duitsland veroorzaakte onder de bevolking, terwijl kritiek op (het beleid van) het regime niet was toegestaan in de communistische / totalitaire DDR	2
23	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: De Cubacrisis kan worden gezien als keerpunt doordat beide partijen schrokken van gebeurtenissen tijdens de crisis (die dreigde uit te lopen op een nucleaire oorlog), zodat zij daarna de spanning wilden verminderen door wapenonderhandelingen / betere communicatie (wat het begin was van de Detente).	
24	**maximumscore 4** Voorbeeld van een juist antwoord is: • Het ter verantwoording roepen van Dubček door Brezjnev / de aankondiging van Brezjnev dat hij maatregelen zal nemen, laat zien dat de Sovjet-Unie geen aantasting van hun invloed / geen aantasting van het communisme in Oost-Europa tolereert, wat past bij de houding van de Sovjet-Unie ten opzichte van de satellietstaten vanaf het begin van de Koude Oorlog	2
	• Het beleid van Dubček, waarbij ruimte is voor de pers die kritiek op de Sovjet-Unie publiceert, toont een verandering van het totalitaire / communistische karakter van het regime, waar tot dan toe sprake is van censuur	2
25	**maximumscore 2** Voorbeeld van een juist antwoord is: Met de (boos) weglopende Karl Marx / met de tekst die wijst op het einde van het marxisme als politieke machtsfactor, geeft Opland de verwachting weer dat er (na de val van de Muur) een einde zal komen aan communistische regimes in Oost-Europa.	

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Vraag	Antwoord	Scores
26	**maximumscore 4** Een juist antwoord bevat twee van de volgende combinaties van kenmerkend aspect met uitleg: bij 1: • Het sluiten van het badhuis wegens gebrek aan brandstof past bij 'de Duitse bezetting van Nederland' / bij 'het voeren van twee wereldoorlogen'	1
	• omdat door de oorlog tekorten ontstonden aan primaire levensbehoeften (zoals brandstof) / voorrang werd gegeven aan de behoeftes van het leger	1
	bij 2: • Het teruglopen van de bezoekersaantallen past bij 'de toenemende westerse welvaart vanaf de jaren zestig'	1
	• omdat steeds meer Amsterdammers zich een huis met eigen badkamer konden veroorloven (en dus geen gebruik meer maakten van het badhuis)	1
	bij 3: • De heropening van het badhuis als hammam past bij 'de ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen'	1
	• omdat er steeds meer inwoners van Nederland met een Oosterse achtergrond / met interesse in de Oosterse cultuur waren	1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 24 mei.
Meteen aansluitend op deze datum start Cito met de analyse van de examens.

Ook na 24 mei kunt u nog tot en met 11 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak
Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

6 Bronvermeldingen

bron 1	Johan Koppenol (red.), Het Leids ontzet, 3 oktober 1574, door de ogen van tijdgenoten, Amsterdam 2002, pag. 41-42
bron 2	http://www.dbnl.org/tekst/_bij005190401_01/_bij005190401_01_0006.php#004T folio 167
bron 3	http://www.fordham.edu/halsall/mod/1704duchess.asp
bron 4	Sebastian Haffner, Van Bismarck tot Hitler; het Duitse Rijk 1871-1945; een terugblik, Haarlem 1988, pag. 4
bron 5	Margreet Fogteloo, I have a dream, Belangrijke en bijzondere redevoeringen uit de geschiedenis, Utrecht 1998, pag. 154
bron 6	De Beste Foto's uit de 19e eeuw, de maatschappijen van 1850-1918 gevangen in honderden briljante foto's, Lisse 1995, pag. 353
bron 7	Ellen Switzer, How Democracy Failed, Londen 1975, pag 20
bron 8	Europe since Versailles by Low, London 1940, pag. 89
bron 9	Martin Rüther, 'Macht will ich haben!" - Die Erziehung des Hitlerjungen Günther Roos zum Nationalsozialisten, Bonn 2017, pag.163.
bron 10	S. Butler, Roosevelt and Stalin, Portrait of a Partnership, New York 2015, pag. 493
bron 11	http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/DOC_readers/psread/doc81.htm
bron 12	J. Jacobs (ed.), De wereld (1947-2001) volgens Opland, Zwolle 2004, pag. 82

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.